

YAZARLARIMIZIN SÖZ VARLIĞIMIZA KATKILARI

Nevzat Gözaydın

- Uzun bir süreden beri *Türkçe Sözlük* (TDK Yay., Ankara 2011) için ikilemeler ile ilgili taramalarımı sürdürüyorum. Gerek madde başı gerek madde içi olarak bulunması gerekenleri, romancı ve hikâyecilerimizin eserlerinde gördüğüm zaman hemen kaydedip notlarımı aldım.

Aylık dergimiz *Türk Dili*'nin sayfa sayısının da kısıtlı olması yüzünden, taramalarımı ayrı bölümler hâlinde yayımlıyorum. Önceki sayılarda olduğu gibi, bu sayımızda da (K) harfinden başlayarak eksik kalan ikilemeleri veriyorum. Bunların anlamları hakkındaki düşüncelerimi de yazarların örnek olarak gösterdiğim cümlelerine bakarak belirtmek istedim. Özellikle örnek cümlesi bulunamayan veya *Türkçe Sözlük* için yeterli ve açık görmediğim ikilemeleri, sorunlara yol açmaması, farklı yorum ve eleştirilere kapı aralamaması için yazıma almadım.

Önceki yazılarımda belirttiğim gibi, örnek cümlelerde yazarlarımızın yazım biçimlerine hiçbir müdahalede bulunmadım ve onları aynen kaydettim.

kaba kaba: “Etili kocaman ayaklarıyla koğuş betonunu kaba kaba çigniyerek Kaya Ali'nin yanına gitti.” (OK/YK, 7). Anlamının ‘sertçe, hızlı ve kuvvetli olarak, hoyrat bir biçimde’ olduğunu düşünüyorum.

kaka kaka: “Sopasını kaka kaka gelenler olabileceği gibi, ‘pactar’ını köşede bırakmışlar da vardı.” (HEA/SP, 126) Anlamı ‘yere vurarak’ olması gerek. Ancak burada geçen (pactar) hakkında bir açıklama yapmamış yazarımız.

kana kana: Çok bilinen ancak *TS*'de yer almayan bu ikilemeyi yazar şöyle kullanmış: “Bu devirde hükümet adamlarının kana kana tatmin edebilecekleri yegane hırs bu değil mi?” (PS/M, 224) Genellikle (içmek) için kullanılan ikilemenin buradaki anlamının ‘en fazla, bol bol, fazlasıyla’ olması gerekir diye düşünüyorum.

kapış kapış: Sözlüğümüzde ikilemeler genellikle ayrı madde başı olarak verilmiştir. Ancak s. 1308’de madde başı (kapış) verilmiş, bu ikileme de madde içinde iki anlamlı olarak gösterilmiştir. Önce ikilemenin madde başı olması ve birlikte aktarılan fiillerin orada gösterilmesi gerekir. Örnek cümlelerin de ‘kapış kapış gitmek’ içinde verilmesi uygun olacaktır: “Bu iş, hızını büsbütün artırdı, artık Allah’ın dağları ve tepeleri bile kapış kapış gidiyordu.” (HRG/Dİ, 241)

karış karış: “Benim de içim karış karış yağ bağlasın.” (HRG/SP, 138) Sözlükte verilen anlam bu örnek cümleye uymuyor. Burada yazarın belirttiği anlamın ‘katman katman, oldukça fazla’ olması muhtemeldir.

kat kat: Sözlüğümüzde örnek cümle bulunamadan aktarılmış. “Dert, onun eskiye bağlı görüş sahasını kat kat aşmış bir azamet arz ediyordu.” (SA/İEK, 42) Bu cümlede geçen (görüş sahası) ayrı bir madde başı olarak alınmalı veya madde içinde yeni bir anlamla verilmelidir.

keyifli keyifli: “Çamlıca tarafından gelen bir rüzgâr, sırtına aldığı ceke-tinin eteklerini keyifli keyifli uçuruyordu.” (HT/YD, 19) Buradaki örnek cümleye göre anlamı ‘mutluluk veren hoş bir görüntüyle’ olabilir.

kıkır kıkır: “Kadıncağыз meserretinden ağlarken ben içimden kıkır kıkır gülüyordum.” (BEÜ/İY, 12). Bu ikilemenin anlamı ‘gizlice, fazla hareket etmeden, içten içe’ olmalıdır. Madde başındaki (meserret) için örnek cümle alınabilir.

kıpır kıpır: “Nice zamandır, gece gündüz dudakları kıpır kıpır mehil diliyor.” Anlamının ‘hafifçe kıpırdatarak, sürekli kıpırdatarak’ olması uygundur. (TB/O, 5)

kırık kırık: “Arada bir kırık kırık gülerken Fransızca konuştu.” (EİB/OYR, 11) ‘Biraz çekinerek, hafifçe’ gibi anlamı olabilir.

kırıla kırıla: “Onların vaziyetine bütün bar halkı kırıla kırıla gülüyordu.” (EET/P, 230) *TS*'de olmayan bu ikilemenin ‘iki büklüm hâlinde, katıla katıla’ anlamında olması gerek.

kırpa kırpa: *TS*'de yok. “Yastığına biraz daha yaslanarak gözlerini kırpa kırpa hafızasını toplamağa çalıştı.” Burada ‘sürekli ve kısık olarak gözleri açıp kapatarak’ anlamındadır. (PS/M, 132).

Bu örnekte geçen (hafızasını toplamak) deyimini de *TS*'de bulamıyoruz. Anlamının 'düşüncesini bir noktada yoğunlaştırmak' veya benzer bir açıklama ile verilmesi gerekiyor.

kısık kısık: "Kelimeler kuru boğazından kısık kısık çıktı." 'Zayıfça, kısılmış bir biçimde' anlamı uygun olur. (HCY/NA, 115)

kıvır kıvır: *TS*'de var ancak örnek cümledeki 'permanat' sözü için örnek olabilir: "Saçları ucuz bir permanatla arap saçı gibi kıvır kıvır, dolaşıyordu." (HEA/SP, 269)

kibar kibar: "Bir Amerikan müzayedesinden alınmış pahalı somya kibar kibar gıcırdadı." (MNS/A, 52) Yazarın istihza dolu cümlesi güzel bir örnek oluşturmuş.

kinayeli kinayeli: "Bana ne diye kızarsın, niye kinayeli kinayeli konuşursun, bilmem." *TS*'de bulunmayan bu ikilemenin anlamı da 'devamlı kinaye içeren sözler kullanarak' olmalıdır. (TB/YB, 232)

kocaman kocaman: "Ruhsar Hanım'ın gözleri, gözlüklerinin ardında kocaman kocaman açılıyorlar." (Aİ/SP, 443) 'Hayretten, şaşkınlıktan iyice büyümüş olarak' anlamında kullanılmıştır.

korka korka: "Bir acayip mahluk imiş gibi kaşlarının altından korka korka ona bakıyordu." Anlamının 'sürekli korku duyarak' gibi bir anlam verilebilir. (YKK/SG, 85)

koşa koşa: "Abdullah yatsıya doğru makinesinin önünden kalkıp, Çarşıkapı'dan koşa koşa gelirdi." (RE/D, 40) Anlamının heyecanla, koşarak' olduğunu düşünüyorum.

kulaç kulaç: "Yaranmak işinde Arapça ve Farsça hocalarını kulaç kulaç geçti." Yazar burada yüzme sırasındaki arayı açma, fark atma olayına benzeterek, 'ileri derecede, bir hayli fazla' anlamı yüklemiştir. (HRG/M, 40)

küçük küçük: "Önümdeki kutuda elmas, akik, zümrüt vs. gibi yüz kadar küçük küçük taşlar vardı." (ÖS/AD, 44) 'Minik, ufacık' anlamlarındadır.

küme küme: "Amatör diplomatlar, küme küme köşebaşlarını tutmuş ve bozgunculuk propagandasına girmişti." Anlamın 'grup hâlinde, bölük bölük' olması gerekiyor. (YKK/ZD, 264)

küt küt: Örneksiz, masa başı örnekle geçirilen bir ikileme: "Postacı Tahsin'in kalbi küt küt atıyordu." (AN/MK, 30) *TS*'de 'kapı' örneği verilmiş, oysa burada 'hızlı, şiddetli, kendini hissettirecek kadar' anlamında kullanılmıştır.

mahcup mahcup: ‘Yarı utanmış, çekingen bir durumda’ anlamına gelen ikileme *TS*’de yoktur. “Haluk bey, giderilmez sıskalığını düşündükçe, mahcup mahcup gülümsüyor.” (Aİ/SP, 118)

mânâlı mânâlı: Çok kullanılan bu ikileme de *TS*’de yok. Anlamı ‘farklı anlamlara gelecek şekilde, imalı kinayeli olarak’ diyebiliriz: “Gıcık tutmuş gibi mânâlı mânâlı öksürdü.” (MY/SS 23) *TS*’de ‘gıcık’ maddesi içinde ‘gıcık tutmak’ deyiminde de zaten bu örnek verilmiş ama ikilemeye yer verilmiş.

masa masa: ‘Masalar arasında, birinden diğerine geçerek’ anlamını veren örnek cümle: “Leylekler masa masa dolaşp, müşterilerin kendilerine şeker ve bisküvi şöleni çekmesini bekler.” (SB/ABVB, 10)

nazlı nazlı: “O sırada nazlı nazlı odada dolaşan Ayşen’e baktı.” Örnekte ikilemenin ‘odada’ sözünden sonra gelmesi anlam bakımından daha güzel olurdu. Anlamının ‘naz ederek’ olması gerekir sanıyorum. (NA/GCBO, 65)

neler neler: ‘Çok değişik olaylar, şeyler’ anlamındaki ikileme *TS*’de yok: “Hem aradan neler neler, ne günler, ne aylar, ne yıllar geçti.” (OCK/AF, 150)

nice nice: *TS*’de var ancak örnek cümle bulunamamış, bir masa başı cümle yazılmış: “Nice nice altın beyinler, kahırlardan kahırlara itilmişlerdir.” (ÇA/GG, 85)

okuya okuya: ‘Sürekli tekrar ederek, devamlı okuyarak’ anlamındadır. “Mektubu zihninde okuya okuya sonunda yorgunluk aşkı yendi, daldı gitti.” (HRG/DE, 150)

okuna okuna: Üstteki ikilemenin dönüşlü fiille yapılmış örneği: “Nitekim bu büyük şairlerin mutantan ciltlerinden okuna okuna yine asıl şiirleri okunur.” (YKB/ED, 6)

oluk oluk: *TS*’de var ancak örnek cümlemizdeki anlam daha farklı. ‘Öbekler hâlinde, yığın yığın’ anlamı verilmelidir: “Vapurlardan oluk oluk dışarı akarak yürüyüşe geçiyorlardı.” (ÇA/GG, 176)

öbek öbek: ‘Yığın yığın, grup grup’ anlamını taşıyor. “Çalışan atölyelerin kapılarında öbek öbek işsiz birikmişti.” (RE/D, 139)

öfkeli öfkeli: ‘Hep öfke içinde olarak, kızgın bir şekilde’ anlamına geliyor. “Hem yiyor, hem de bir akranyla öfkeli öfkeli atışıyordu.” (TB/İR, 52)

parça parça: Bu ikilemeyi *TS* almış ve üstelik iki ayrı anlam vererek örneklemiştir. Ancak yazarımızın kullandığı anlama ikisi de uymuyor. “Fadime Nine’nin bütün hayatını parça parça öğrendiğim zaman ruhumuzun

aşına ve akraba olduğunu anladım.” (HEA/DÇK, 67/68) Anlamının ‘uzun zaman içinde, bölük pörçük, zamanla’ olmasını düşünüyorum.

pıhtı pıhtı: “Loş odada, pıhtı pıhtı kan oturmuş bir göz gibi bakıyor insanın suratına.” (RE/D, 175). Burada ‘pıhtılar hâlinde’ anlamı verilebilir. ‘Kan oturmak’ için örnek bir cümle çünkü ‘kan’ maddesinde örnek verilmemiş.

pır pır: *TS*’de var ancak oradaki anlam burada vereceğim örnek cümleye pek uymuyor: “Gümüş kuyruklu yıldızların pır pır uçtuğu bir Haliç gecesiydi.” (Aİ/SP, 135) Anlamı ‘ışıklar saçarak, ışıklar içinde kayıp giderek’ olması daha uygundur.

pırlım pırlım: Hiç duyulmamış, değişik bir ikilemeyi Adıvar şöyle kullanmış: “Paltomun yeni yakası pırlım pırlım, insan içine çıkamıyorum.” (HEA/SP, 12) Anlamının ‘eski, yıpranmış, kötü görünümlü’ olması gerekiyor.

pis pis: “Eksik bir diş gibi fazla oyulan parça pis pis sırtıverdi.” (ÇA/KK, 65) *TS*’de madde içinde gösterilen ‘pis pis sırtıtmak’ için örnek bir cümle olarak alabiliriz.

rahatsız rahatsız: ‘Rahatsız bir biçimde, huzursuz olarak’ anlamındadır. “Emin Bey rahatsız rahatsız kımıldadığından, pardösü kaymış, kelepçesi görünmüştü.” (KT/KK, 297)

renk renk: *TS*’de yer almayan bu ikileme için iki örnek cümlemiz var. “Bayram yerini dolduran alaca kılıklı, yanakları, gözleri, saçları renk renk bir alay çocuk, bu arabalara hücum ediyordu.” (OCK/AF, 3) ile “Siyah abanoz barın arkasında renk renk kristal içki şişeleri, loş kristal ayna parçacıklarının önünde çingil çingildi.” (ÇA/V, 10) Burada geçen ‘çingil’ sözü *TS*’de yok, onun yerine ‘çingir’ verilmiş ancak ikisi de aynı anlamda olduğundan gönderme yapılabilir.

saçı başı: “Sıdika’nın saçları başı dağılmış, yanakları pençe pençe kızarmıştı.” (AN/MK, 33). Fiille kullanılan bu ikileme *TS*’de yok.

saf saf: “Sıkma gözlüklerinin ardında melek gözleri olanlara şaşmış gibi saf saf açılıyor.” (Aİ/SP, 112). ‘Deneyimsiz, iyi niyetli, safça’ anlamları verilebilir.

sağa sola çalın-: Bu deyim *TS*’de yok. “Sağa sola çalınıp bir kucak taş topluyor küçük oğlan.” (MK/BÖ, 8). Buradaki fiilin anlamı da *TS*’de bulunmuyor. (Çalın-) fiiline üçüncü bir anlam yüklemek ve örnek cümleye bakarak ‘koş-turmak, dönüp durmak’ gibi bir yeni anlam vermek gerekiyor. İşte dilimizin bir zenginlik örneği daha...

sakin sakin: “Her birimizi sakin sakin dinleyen muhatabımızdan öylesine yatıştırıcı bir hava sızmakta idi.” (YKK/PKY, 29). Anlamının ‘sakince, sakin bir şekilde, sessizce’ olması gerek. Buradaki ‘yatıştırıcı’ sözüne *TS*’de örnek cümle olarak alınabilir.

sala sala: “Sonunda öğrencilerin ağızlarından ve burunlarından kalın dumanlar sala sala bekledikleri caddeye geldiler.” (Aİ/SP, 105) Anlamın ‘salarak, çıkararak’ yazılıp *TS*’ye alınması uygun olur.

sarsa sarsa: ‘Sürekli sarsarak’ anlamında olan bu ikilemenin örnek cümlesi şudur: “Üç borazan, koğuşların önündeki koridorları, camları sarsa sarsa arşınıyor.” (Aİ/SP, 100)

seke seke: “Genç lohusa dağlarda seke seke büyüyen bir çığlık atıyor.” (SA/ HB, 39). *TS*’de yer almayan bu ikilemenin anlamı ‘dalga dalga, parça parça’ vb. olabilir.

sel sel: “Güneş, şavkını, cümbüşünü sel sel etrafa döker olmuştu.” (SA/ HB, 141). ‘Etrafı kaplayacak şekilde, sellere benzer biçimde’ anlamına gelmesi gerekiyor.

serpe serpe: *TS*’de yok; ‘devamlı serpiştirerek’ anlamını taşıyor: “Kokulu otlarımı serpe serpe içeriye girdim.” (HRG/G, 40)

sert sert: “Şakir Bey, aptalca bulduğu bu fikre karşı sert sert güldü.” Anlamı ‘yüzüne sert bir ifade vererek’ olmalı. (PS/C, 66)

sevdalı sevdalı: “Azize Hanım gözlerinin ucuyla sevdalı sevdalı bakışlar fırlatıyor.” (YKK/SG, 183) Anlamın ‘sevgiyle dolu, sevdasını gösteren bir biçimde’ olacağını düşünüyorum.

seve seve: “Bu rolü seve seve kabul edip, cadı karı oyunları ve türlü desiselerle kızı ayartmaya çalıştı.” (MK/BÖ, 45) Çok kullanılan bu ikilemeyi de *TS*’de bulamıyoruz. Anlamı ‘memnuniyetle, severek, hoşlanarak’ olmalı...

sevimli sevimli: “Yulaf başakları sevimli sevimli titreşiyorlar.” (RHK/GH, 211) Anlam olarak ‘göze hoş görünen bir biçimde’ denebilir.

sıcak sıcak: *TS*’de var ancak bu örnek cümledeki anlam yer almıyor: “Kızın vücudundan sıhhat, gençlik sıcak sıcak taşmaktaydı.” (CU/SDŞ, 40) Buradaki anlam ‘taptaze, görünür bir biçimde’ olmalı...

sıka sıka: “Hayvanın boğazını sıka sıka, başına orağın sapı ile vura vura onu kısıvrak yere sermesin mi?” (OCK/Ç, 109) ‘Sürekli sıkarak’ anlamındadır. Ayrıca ‘vura vura’ *TS*’de yer almıyor.

sindire sindire: “Sıcak ve yumuşak bir sesle sindire sindire sunduğu takrirlerinden bir kelime oynatmak kabil olmazdı.” (HT/ÖTÖCÖD, 148). ‘Tamamen hakkını vererek, üzerinde durarak’ anlamındadır.

sinirli sinirli: ‘Kızgın, hiddetli, sinir bir şekilde’ anlamını, taşıyan ikilemeye örnek cümle şudur: “Çantasının kulpunu sinirli sinirli bükerek başını Lami’ye kaldırdı.” (PS/C, 143).

sinsi sinsi: İki örnek cümlemizde geçen bu ikilemenin farklı anlam taşıdığını düşünüyorum. “Nevin sinsi sinsi gülüyor, kaşlarını oynatarak söyleniyordu.” (PS/SK, 146) Aynı yazarımızın diğer cümlesi: “İçinde sinsi sinsi barınan gizli bir varlık hissediyordu.” (PS/M, 287) Birincisinde ‘hiç fark ettirmeden’ anlamı, ikincisinde ise ‘kendisini belli etmeyen’ anlamı verilebilir.

soğuk soğuk: *TS*’de bulunmayan bu ikilemenin örneği şöyle: “Fransızca eserlerde bunların soğuk soğuk taklit edilmiş olanlarını okumaktan zevk almam.” (HRG/HB, 9) Burada verilen örnek cümleye göre anlamın ‘kötü veya başarısız bir şekilde, çirkince’ olmalıdır.

sokak sokak: “Sokak sokak topladığı buz iğnelerini camlara hışımla çarpıyor.” (Aİ/YTB, 309-310). Anlamı ‘bütün sokakları dolaşarak’tır.

solgun solgun: “Kocasının, hasta yatağında bile yitirmediği mahalle çocuğu afacanlığına solgun solgun gülümsedi.” (Aİ/SP, 165) ‘Üzgün, solgun bir şekilde’ anlamındadır. Buradaki ‘mahalle çocuğu’ *TS*’de yoktur ama ‘mahalle arkadaşı, mahalle karısı’ vb. madde başı olarak yer almıştır.

söve söve: Anlamı ‘söverek, sövüp sayarak’ olan bu ikilemenin örnek cümlesi şudur: “İsteddiği parayı alamadığı için ablasına söve söve sokakta giden Nail’in bu hiddetinden faydalanmış.” (CU/HY, 90)

sünepe sünepe: “Yolda bir yere çarpmaktan, bir şey devirmekten, birinden azar işitmekten korkan gibi, sünepe sünepe yürüdü.” (RHK/İBY, 5) *TS*’de yok ve anlamının ‘sinsice, ezik ve yorgun argın’ benzeri olması gerekir.

sürüte sürüte: ‘Sürttürerek’ anlamında olmalı. “Yutkundun, ayaklarını sürüte sürüte odadan çıktı.” (PS/M, 257)

sürüye sürüye: ‘Sürüyerek’ anlamını taşıyan bu ikileme yukarıda verdiğime benzer bir yapıda ancak anlamı farklı görünüyor: “Sessiz, sakın bir melek, romatizmalı bacaklarını sürüye sürüye çitini çıkarmadan bütün bu emirleri eksiksiz yerine getirir.” (MK/BÖ, 22) Aynı yazarımızın diğer bir örneği: “Ezanlar okunurken kocasını bir kere daha koltuk altlarından tutup sürüye sürüye içeri aldı.” (MK/BÖ, 98). Buradaki anlamı da ‘sürükleyerek’ olmalıdır. Her iki anlam da verilebilir.

şakır şakır: “Başkaları gibi bezirgan olmadın mı, şakır şakır dolduramıyor-sun sayfaları.” (ÇA/GG, 122). Bu ikilemenin anlamı burada *TS*'deki 3. anlama uygun, ancak orada örnek cümle yok, masa başı bir cümle yazılmış.

şaşkın şaşkın: “Terliklerinin uçlarına dikili nazarlarını şaşkın şaşkın odanın sair eşyası üzerinde gezdirmeye başladı.” (YKK/KK, 94). *TS*'deki ‘şaşkın şavalak’ madde başına açıklama olarak bu ikileme verilmiş, oysa bu ikilemeye yer verilmemiş; düzeltilmeli. Anlamının ‘şaşkın bir biçimde, şaşırarak’ olması gerekiyor.

tatsız tatsız: *TS*'de yok, benzeri ‘tatsız tuzsuz’ verilmiş. “Paslı bir ağız gibi sabahın ilk miskinliğinde tatsız tatsız duran vitrinli dükkanlar...” (ÇA/KK, 88) Buradaki anlamı mecazi ve ‘rahatsız edici, sıkıcı, kötü’ olabilir.

tembel tembel: “Köşebaşından ağır ağır bir gölge çıktı ve her adımda tembel tembel sallanarak yaklaştı.” (PS/M, 11) *TS*'de olmayan bu ikilemeye ‘tembel bir şekilde, tembelce’ anlamını verebiliriz.

telaşlı telaşlı: ‘Acele ederek, çabuk çabuk’ anlamında: “Sofaya çıktıkları zaman, yenge telaşlı telaşlı konuşuyordu.” (TB/YB, 150)

tepine tepine: “Zavallı Nazan, duvara dayadığı koluna başını koymuş, tepine tepine hıçkırıyordu.” (ÖS/H, 9). ‘Ayaklarını yere vurarak, hafifçe tepinerek’ gibi bir anlamı olmalı...

titriye titriye: “Eli ayağı titriye titriye, hem vazodur, biblodur, şamdandır, önüne ne çıkarsa savurtuyor.” (Aİ/SP, 278). Anlamının ‘titrek bir şekilde, sürekli titreyerek’ olduğunu kabul edebiliriz.

toza toprağa: *TS*'de ‘toz toprak’ madde başı var, ancak bu ikilemenin de madde içi verilmesi ve fiiliyle de gösterilmesi gerekirdi: “Yapılar, boş arsalar üstüne, tuğlalar, çevreyi toza toprağa boğan kumlar, kireçler yığmakla başlar.” (NC/EM, 16) (Toza toprağa boğ-) ‘çok fazla toz çıkartmak’ anlamı taşımaktadır.

tozlana tozlana: ‘Tozlara belenerek, bulanarak, toz içinde kalarak’ anlamındadır. “Bu toz mıntıkasının içinden, üstümüz başımız tozlana tozlana yükseklerle çıkardık.” (AŞH/ÇE, 28)

tozuta tozuta: ‘Sürekli toz çıkararak’ anlamındadır. “Uzun saplı çalı süpürgesiyle ortalığı tozuta tozuta parkeleri süpürüyordu.” (OK/ÇK, 43)

tuhaf tuhaf: ‘Garip, acayip’ anlamındaki bu ikilemeye *TS*'de yer verilmiştir. “Onun tuhaf tuhaf nüktelerinden, komik tavırlarından ve ehlidil oluşundan hazzediyordu.” (EET/P, 222). Buradaki (ehlidil ol-) *TS*'de yok, madde içi olarak alınması ve bu örnekle gösterilmesi uygun olacaktır.

usul usul: Bu ikilemenin hem ‘yavaşça, ağır ağır’ hem de ‘sessizce, sakin bir şekilde’ anlamlarının olduğunu biliriz. Ancak *TS*’de bulunmuyor. “Usul usul, dura yürüye, bir yerlere doğru kayıyoruz.” (ÇA/GG, 139) Burada birinci anlamıyla kullanılmıştır. ‘Usuldan’ madde başında her iki anlama yakın olanları zarf olarak gösterilmiştir.

usuldan usuldan: *TS*’de bu ikileme yok. Örnek cümledeki anlamı ‘yavaş yavaş, gizlice’ olabilir: “Müşterilerin usuldan usuldan yan banklara tüymeye başlamaları müdürün umurunda bile değildi.” (ÇA/GG, 192).

ürkek ürkek: “Çakır, çekingen, hatta ürkek ürkek titreyen kirpiklerini ona çevirdi.” (TB/Fİ, 195) Buradaki anlamı ‘korkarak’ olabilir. Ancak şu örnekte ‘çekinerek’ anlamında: “Kederli insanların ürkek ürkek dolaştığı, yüksek tavanlı loş salon, bir ölü evi gibi sessiz.” (RE/D, 8)

vura vura: “Kilimleri yarım saat ötedeki dereye taşıyıp tokmakla vura vura yıkayan oydu.” (RE/D, 15) Anlamı ‘devamlı vurarak’ olmalıdır. İkinci bir örnek bu anlamı vermiyor: “Başlarını vura vura bir gün elbet ne yapmak lâzım geldiğini öğreneceklerdir.” (YKK/PKY, 99) *TS*’de (başını vurmak), ne ‘öldürmek’ anlamıyla ne de buradaki gibi ‘pişmanlık duymak zorunda kalmak’ anlamıyla var.

yaltaklana yaltaklana: ‘Yaltaklanarak’ anlamındadır: “Bir fino köpeği gibi yaltaklana yaltaklana kadının ayakları altında sürünüyor.” (RHK/İBY, 133)

yana yana: “İki genç kız, onların arkasından, kalpleri hicran, hüsrana ateşle yana yana baktılar.” (MY(Sİ, 24) ‘Devamlı yanarak, acısını çekerek’ anlamında olsa gerek. *TS*’deki iki anlamdan daha farklı bir anlam taşıyor.

yapış yapış: *TS*’de üç anlam verilmiş ancak örnek cümledeki anlam yok: “O da yoksulluk ve sefaletin yapış yapış, pis kokulu sürtünmelerini etinde, sinirlerinde duymuştu.” (TB/İR, 59). Burada daha çok ‘sinmiş olan, belirgin olan’ anlamındadır.

yaslı yaslı: “Kadın, karanlık ve fersiz gözleriyle boş bir yere bakarak yaslı yaslı başını salladı.” (HEA/DÇK, 74) ‘Sürekli yas içinde bulunarak, yas çekerek’ anlamındadır.

yayvan yayvan: ‘Yayvanlaştırarak’ anlamında olup *TS*’de yoktur: “Bazan çeke uzata, yayvan yayvan konuşur.” (RHK/İBY, 75)

yumru yumru: “Şakak ve yanakları tüylü, burnu eğri, çene kocaman yumru yumru.” (TB/D, 33). Anlamı ‘yumrular hâlinde, içinde’dir.

yumuk yumuk: ‘Yumulmuş biçimde’ anlamında. “Gözleri yumuk yumuk, buna karşılık iri dişlerinin hepsini göstere göstere gülüyor.” (TB/YB, 11)

yuta yuta: “Bazan Kastamonu’dan yeni gelmiş bir aşçı çırağı gibi kelimeleri yuta yuta lakırtı eder.” (RHK/İBY, 75) Buradaki anlamın ‘sözlerini tam olarak çıkartmadan, yarısı anlaşılmasız bir şekilde’ olmalıdır.

zıplaya zıplaya: “Küçük çapta bir devekuşu gibi, zıplaya zıplaya uzaklaştı.” (MNS/A, 56) ‘Devamlı zıplayarak, sıçrayarak’ anlamındadır.

Kaynaklar ve kısaltmaları:

- (Aİ/SP): Attila İlhan, *Sırtlan Payı*, 1984
 (Aİ/YTB): “ ”, *Yaraya Tuz Basmak*, 1978
 (AN/MK): “ ”, *Mahallenin Kısmeti*, 1957
 (AME/DH): Ahmet Mithat Efendi, *Denizci Hasan*, 1981
 (AME/MS): “ ”, *Musullu Süleyman*, 1971
 (AŞH/BM): Abdülhak Şinasi Hisar, *Boğaziçi Mehtapları*, 1943
 (AŞH/ÇE): “ ”, *Çamlıcadaki Eniştemiz*, 1944
 (CU/HY): Cahit Uçuk, *Hep Yarın*, 1968
 (CU/SDŞ): “ ”, *Siyah Dantelli Şemsiye*, 1956
 (ÇA/BUBU): Çetin Altan, *Bir Uçtan Bir Uca*, 1970
 (ÇA/BYU): “ ”, *Bir Yumak İnsan*, 1977
 (ÇA/GG): “ ”, *Gölgelerin Gölgesi*, 1981
 (ÇA/KK): “ ”, *Kopuk Kopuk*, 1976
 (ÇA/V): Çetin Altan, *Viski*, 1975
 (EİB/OYR): Etem İzzet Benice, *On Yılın Romanı*, 1933
 (EET/P): Ercüment Ekrem Talu, *Papeloğlu*, 1937
 (HCY/NA): Hüseyin Cahit Yalçın, *Niçin Aldatırlarmış?*, t.y.
 (HEG/DÇK): Halide Edip Adivar, *Dağa Çıkan Kurt*, 1984
 (HEA/SP): “ ”, *Sonsuz Panayır*, 1972
 (HRG/DF): Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Deli Filozof*, 1982
 (HRG/Dİ): “ ”, *Dirilen İskelet*, 1946
 (HRG/G): “ ”, *Gulyabani*, 1983
 (HRG/HB): “ ”, *Hazan Bülbülü*, t.y.
 (HRG/M): “ ”, *Metres*, 1971
 (HRG/SP): “ ”, *Saadet Peşinde*, 1984
 (HT/OBV): Haldun Taner, *Onikiye Bir Var*, 1953
 (HT/ÖTÖ): “ ”, *Ölürse Ten Ölür...*, 1979
 (HT/YD): “ ”, *Yaşasın Demokrasi*, 1949
 (KT/KK): Kemal Tahir, *Kurt Kanunu*, 1969
 (MK/BÖ): Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, 2006
 (MNS/A): Mustafa N. Sepetçioğlu, *Anahtar*, 1972

-
- (MY/Sİ): Mahmut Yesari, *Sevda İhtikarı*, t.y.
(MY/SS): “ ”, *Su Sinekleri*, 1932
(NA/GCBO): Nezihe Araz, *Gelin Canlar Bir Olalım*, 1978
(NC/EM): Necati Cumali, *Etiler Mektupları*, 1982
(NC/KİK): “ ”, *Kente İnen Kaplanlar*, 1976
(OCK/AF): Osman Cemal Kaygılı, *Aygır Fatma*, 1944
(OCK/Ç): “ ”, *Çingeneler*, 1972
(OK/ÇK): Orhan Kemal, *Çamaşırcının Kızı*, 1998
(OK/YK): “ ”, *Yetmişikinci Koğuş*, 1981
(ÖS/AD): Ömer Seyfettin, *Aşk Dalgası*, t.y.
(ÖS/H): “ ”, *Harem*, 1984
(PS/C): Peyami Safa, *Canan*, 1955
(PS/M): “ ”, *Mahşer*, 1980
(PS/SK): “ ”, *Sözde Kızlar*, 1955
(RE/D): Reşat Ediz, *Despot*, t.y.
(REÜ/İY): Ruşen E. Günaydın, *İstiklal Yolunda*, 1960
(RHK/İBY): Refik Halid Karay, *İstanbul'un Bir Yüzü*, t.y.
(RHK/GH): “ ”, *Gurbet Hikâyeleri*, 1940
(RHK/MH): “ ”, *Memleket Hikâyeleri*, 1986
(RNG/KY): Reşat Nuri Güntekin, *Kavak Yelleri*, 1983
(SA/HB): Samiha Ayverdi, *Hatıralarla Başbaşa*, 1977
(SA/İEK): “ ”, *İbrahim Efendi Konağı*, 1964
(SB/ABVB): Salah Birsell, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, 1976
(SB/BŞM): “ ”, *Boğaziçi Şingir Mıngır*, 1981
(SFA/MK): Sait Faik Abasıyanık, *Mahalle Kahvesi*, 1970
(TB/D): Tarık Buğra, *Dönemeçte*, 1988
(TB/Fİ): “ ”, *Firavunun İmanı*, 1976
(TB/İR): “ ”, *İbiş'in Rüyası*, 1982
(TB/O): “ ”, *Osmancık*, 1983
(TB/YB): “ ”, *Yağmur Beklerken*, 1978
(YKB/ED): Yahya Kemal Bayatlı, *Edebiyata Dair*, 1971
(YKK/KK): Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*, 1974
(YKK/PKY): “ ”, *Politikada 45 Yıl*, 1968
(YKK/SG): “ ”, *Sodom ve Gomore*, 1984
(YKK/ZD): “ ”, *Zoraki Diplomat*, 1984